

پزشک کیمیاگر

ابوبکر محمد بن زکریای رازی از برجسته‌ترین دانشمندان و حکیمان دوران طلایی اسلام بود که در زمینه‌های مختلفی چون فلسفه، نجوم، منطق، ریاضیات، موسیقی و... تخصص داشت.

ابوبکر محمد بن زکریای رازی از برجسته‌ترین دانشمندان و حکیمان دوران طلایی اسلام بود که در زمینه‌های مختلفی چون فلسفه، نجوم، منطق، ریاضیات، موسیقی و... تخصص داشت. بعد از ترجمه آثار و عقایدش، در میان پزشکان اروپایی قرون وسطی شناخته شد و تأثیر عمیقی بر آموزش پزشکی غرب گذاشت.

زکریای رازی محمد بن زکریای رازی در نیمه دوم قرن سوم و قرن چهارم می زیست. در ری زاده شد و دوران کودکی تا جوانی را در این شهر گذراند. در جوانی عود می نواخت و شعر می گفت و بعدها به کیمیاگری روی آورد. گفته می شود که چشم او بر اثر کار با مواد آسیب دیده و به دنبال درمان این موضوع بوده که به پزشکی روی آورده است. در کتاب های مورخان اسلامی آمده که رازی طب را در بیمارستان بغداد آموخته است. او مدتی نامعلوم در آنجا اقامت گزیده و به تحصیل علم می پردازد، سپس ریاست بیمارستان عضدی را بر عهده گرفته است. رازی پس از مرگ معتضد، خلیفه عباسی به ری بازگشت و عهده دار ریاست بیمارستان ری شد. او تا پایان عمر در این شهر به درمان بیماران مشغول بود.

وی برخلاف بسیاری از پزشکان که بیشتر مایل به درمان پادشاهان، امرا و بزرگان بودند، با مردم عادی بیشتر سروکار داشت. از نظر او یک پزشک باید دارای صفات ویژه ای می بود. وی همچنین درباره افراد کم سواد که خود را طبیب می نامیدند، افشاگری های متعددی انجام داده و به همین سبب مخالفانی داشته است. رازی از اولین افرادی است که بر نقش خوراک در تندرستی و درمان پافشاری بسیار دارد. او کتابی درباره خوراک به نام «منافع الاغذیه و مضارها» نوشته است که یک دوره کامل بهداشت خوراک به حساب می آید.

زکریای رازی نخستین کسی است که تشخیص تفکیکی بین آبله و سرخک را بیان داشته و در کتاب «آبله و سرخک» خود به تدابیری در خصوص جلوگیری از عوارض این دو بیماری پرداخته است. وی اسراف در دارو را بسیار مضر می داند و معتقد است مداوا باید تا حد امکان با غذا و در غیر این صورت نیز با داروی منفرد و ساده و در نهایت با داروی مرکب انجام شود. این جمله به او منسوب است که «هرگاه طبیب موفق شود بیماری ها را با غذا درمان کند، به سعادت رسیده است.» جرج سارتن، پدر تاریخ علم، از زکریای رازی به عنوان بزرگ ترین پزشک ایران و جهان اسلام در زمان قرون وسطی نام می برد.

عمده تأثیر رازی در شیمی، طبقه بندی او از مواد است. او نخستین کسی بود که اجسام را به سه گروه جمادی، نباتی و حیوانی تقسیم کرد. چنانچه او از دیدگاه مراحل بعدی علم (بعد از کیمیاگری) در نظر گرفته شود، می توان او را یکی از بنیان گذاران علم شیمی به حساب آورد. چنان که می دانیم رازی قبل از طب به کیمیا مشغول بود و اطلاعات زیادی درباره مواد داشته است؛ از جمله آن که مواد را به دو دسته فلز و شبه فلز (به گفته او جسد و روح) تقسیم می کند و نیز اولین کسی است که استحالتهای شیمیایی را وارد طب کرده است.

کشف های بسیار به رازی نسبت داده می شود، از جمله آن ها می توان به الکل، اسید سولفوریک، اسید کلریدریک، استات مس یا زنگار که در شست و شوی زخم ها مورد استفاده بود، اکسید آرسنیک یا مرگ موش، اسید سیتریک و داروهای سمی آلکالوئیدی اشاره کرد. رازی را می توان برجسته ترین چهره خردگرایی و تجربه گرایی در فرهنگ ایرانی دانست. وی در فلسفه به سقراط و افلاطون متمایل بود و تأثیراتی نیز از افکار هندی و مانوی در فلسفه او به چشم می خورد. با این حال عقاید خاص خود را داشت و هرگز تسلیم افکار مشاهیر نشد؛ بلکه اطلاعات پیشینیان را مورد مشاهده و تجربه قرار می داد و سپس نظر و قضاوت خود را بیان می کرد.

زکریای رازی آثار ارزنده و زیادی در علوم مختلف مانند طب، داروشناسی و داروسازی، حکمت، کیمیا (شیمی)، نجوم، هیأت و ماوراءالطبیعه، الهیات، علوم طبیعی و امثال آنها دارد. بنابه قول مورخان، او حدود ۲۵۹ تا ۲۷۳ جلد کتاب تألیف کرد که تفکیک آنها برحسب فهرست ابوریحان بیرونی از این قرار است: ۵۶ کتاب در طب، ۲۳ کتاب در طبیعیات، ۷ کتاب در منطق، ۱۰ کتاب در ریاضیات و نجوم، ۷ کتاب در تفسیر و تلخیص کتاب های فلسفی یا طبی دیگران، ۱۷ کتاب در فلسفه، ۶ کتاب در متافیزیک، ۱۴ کتاب در الهیات، ۲۲ کتاب در کیمیا، ۶ کتاب در کفریات و ۱۰ کتاب در فنون مختلف.

این پزشک حاذق در سال های پایانی عمرش نابینا شد. درباره علت نابینا شدن او روایت های مختلفی وجود دارد، بیرونی علت

آن را کار مداوم با مواد شیمیایی چون بخار جیوه می داند و اما در مورد سال درگذشت او نیز سال های متفاوتی آورده اند. مهم ترین سند تاریخی کتاب «فهرست کتب رازی» نوشته ابوریحان بیرونی است. در این کتاب درگذشت او در پنجم شعبان ۳۱۳ هجری ثبت شده است. قفطی و ابن صاعد اندلسی و ابوالفرج ملطی در مختصر الدول و جرجی زیدان در کتاب تاریخ آداب اللغه العربیه وفات رازی را ۳۲۰ هجری ذکر کرده اند. ابن ابی اصیبه از قول ابوالخیر حسن بن سوار بن بابا (که تقریباً هم زمان با رازی بوده است) وفات رازی را سال ۲۹۰ و اندی یا ۳۰۰ و کسری و به اعتبار دیگر ۳۲۰ قمری آورده است.